

ӨОЖ 821.512.122

**MAĞCAN CUMABAYEV'İN ŞİİRLERİNDE MİLLÎ BİLİNÇ
MESELESİ**
NATIONAL IDENTITY IN MAGZHAN ZHUMABAYEV'S POETRY

Yerlan ZHIYENBAYEV*

Özet

Edebî türler içinde şiirlerin çocukların gerek duygusal gerek fikri gerekse dilsel gelişimlerinde önemli yeri olduğu tartışılmaz. Zira öğretiminin amaçlarına ulaşılmasında edebî metinler önemli birer araçtır. Mağcan Cumabayev'in şiirlerinde millî bilinç olarak eğitimin önemi ön planda görülmektedir. O, edebî metinlerin aracılığıyla milletin duygu ve düşünce dünyasına seslenir. Böylece milletin parlak geleceğiyle ilgili düşüncelerini aktarır. Bu bağlamda sosyal meselelere değinerek doğru istikameti göstermeye çalışır.

Çalışmamızda Mağcan Cumabayev'in şiirlerindeki millî bilinç ve eserlerindeki sosyolojik düşünce yansımaları örneklerle ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Mağcan Cumabayev, Çocuk eğitimi, Kazak Edebiyatı, Milli kimlik, gelecek endişesi.

Summary

It is indisputable that poetry in literary genres has an important place in children's emotional, intellectual and linguistic development. Because literary texts are important tools in reaching the aims of education.

In the poems of Magzhan Zhumabayev, the preliminary plan of education as national consciousness is seen. He addresses to the world of emotion and thought of his nation through the literary texts. Thus the nation conveys its thoughts about the bright future. In this context, it tries to show the right direction by referring to social issues. In our work, the national consciousness in Magzhan Zhumabayev's poems and the reflections of sociological thought in his works will be studied with examples.

Key words: Magzhan Zhumabayev, Child education, Kazakh literature, National identity, future concern.

Giriş

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in [1, 1] Kazakistan'da yeni siyasi vizyon belgesi niteliği taşıyan "Geleceğe Doğru

---

*Dr., Türkoloji Bilimsel Araştırma Enstitüsü Araştırma Görevlisi, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkistan-Kazakistan.

PhD, Researcher of the Scientific Research Institute of Turkology, International K. A. Yassawi Kazakh-Turkish University, Turkistan-Kazakhstan.E-mail: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz

Yol Manevi Yenilenme, Kazakistan'ın Milli Kodu" makalesinde, maneviyatını seven neslin; ülkesini seven, vatanına sadık, ana diline sahip çıkan, derin bilgi sahibi, risk almaktan çekinmeyen, iyi huylu, mert olacağına değinir. Bunun için gençliğin gelenek ve görenekleri iyi bilmesi gerektiğine dikkati çeken Nazarbayev, kaynak olarak da Kazak edebiyatını göstermektedir. Bu konuyla ilgili Nazarbayev, milli özelliklerin yeniden yaşatılması gerektiğini vurgulayarak şunları söyler: "Kazak edebiyatına eğilerek onun içindeki milli değerlerimizi yakalarsanız, gençlerinizi beşikten başlayarak yetiştirebilirsiniz" [1, 1].

Bu bağlamda millet olarak hür ve huzurlu yaşamayı arzu eden ve düşüncelerini eserlerinde yansıtan millî aydınlarımızın önemi büyüktür.

Bu çalışmamızda XX. yüzyıl Kazak Edebiyatının temsilcilerinden Mağcan Cumabayev'in şiirlerindeki millî bilinçle ilgili unsurlara değinmek istiyoruz. Diğer çağdaşları gibi Cumabayev de milletin haykıran dili olma sorumluluğunu taşıması düşüncesiyle vicdanının gösterdiği yolda yürümek azminden uzak kalmamıştır. Bu sebeple milletin dertlerini, baskı politikası uygulayan güçlerin merhametsizlik, adaletsizlik ve yanlış uygulamaları karşısında duyduğu rahatsızlığı terennüm etmekten çekinmemiştir. Şiiri elindeki silâhı olarak gören Cumabayev, millete karşı görev ve sorumlulukları üzerinde çokça düşünmüştür. Ona göre şair, insanoğlunun yaşadığı yerdeki bütün olaylardan sorumlu olan kişidir. Bu münasebetle o, milletin ve yaşadığı dönemin feryadı olmak gayesine hizmet etmiştir.

Bu bakımdan edebi tür olarak şiirler, tarihin gerçek yüzünü ve yönlerini, insanları ve coğrafi alanlar ile sosyal olayları canlı bir şekilde, kuvvetli bir hayal gücü ve hatırlanmayla karşımıza getirir [2, 173]. Şiirlerin bu özellikleri eğitim alanında etkili kullanılmalarıyla mümkündür.

Çalışma konumuzun temasını teşkil eden Kazak şairi Mağcan Cumabayev'in millî bilinçle ilgili kaleme aldığı eserlerinin önemini anlatmak için onun hayatı ve idealizmi hakkında kısa bilgi vermek gerekir: 1893'te Kazakistan'ın Akmola bölgesinde dünyaya gelen Mağcan Cumabayev, XX. yüzyılın başında Ceditçilik ile birlikte gelişen Türkçülük düşüncesinin sembol ismidir. O zamanlar ülkesi Rus işgali altında idi. Onun çocukluk yıllarında Rusya'da I.Bolşevik ihtilalı gerçekleşmiş; gençlik zamanında da 1917 yılındaki Komünist devrimi olmuştu. Bu dönemde Mağcan'ın Türkistan'ın pek çok önde gelen aydınıyla da tanışıp, karşılıklı fikir alış-verişinde bulunduğunu görürüz. İşte o, bu ortamda kendisini yetiştiren, birkaç yabancı dili iyi derecede bilen, bir şair, bir fikir adamı, herşeyden öte bir Kazak milliyetçisidir.

1922-1924 yılları arasında Taşkent'te çıkarılan bazı dergi ve gazetelerde

görevler alır. 1924'ten sonra Moskova'da Künşığıs Matbaası'nda çalışır ve Kızılcar'daki okullarda öğretmenlik yapar. 1929'da Stalin'in aydın tasfiyesi sırasında milliyetçi, Turancı ve Sovyet rejimine karşı olduğu gerekçesiyle tutuklanarak on yıl hapis cezasına çarptırılır. On yıl bitmeden 1935 yılında tanınmış Rus yazarı Maksim Gorki'nin yardımıyla serbest bırakılıp Kazakistan'a geri dönerse de 1937 yılı sonunda Stalin'in ikinci aydın tasfiyesi sırasında tekrar tutuklanır ve Mart 1938'de kurşuna dizilerek öldürülür [3, 439-440].

Kırk dört yıllık kısa ömrü boyunca halkına karşı kendisini aydın olarak sorumlu hissetten ve hem kalemiyle hem de çeşitli faaliyetlerle Kazak halkını bilinçlendirmeyi amaç edinen Cumabayev, Rus ve Batı Avrupa şair-yazarlarının eserleriyle tanışır, onları zevkle okur. Goethe ile Heine, Tolstoy, Verlaine ve Merejkovski, Balmont ile Bryusov, Blok ile Sologub gibi çeşitli sanatkarlar artık Mağcan'la beraber onun yüreğinde yaşamaya başlar. Alman'ın Spengler'i ile Rus'un Solovev'i gibi felsefecilerini de çevirir [4, 179]. Mağcan'ın şairlik yeteneğini değerlendirirken, ilk önce, Cüsipbek Aymaıtov'ın 1925 yılında (bazı kaynaklarda 1923 olarak yanlış gösterilmiş) "Leninşil cas" gazetesinde yayınlanan "Mağcan'ın şairliğine dair" konusunda yazdığı şu sözünü aklımızda tutmamız gerekir: "Kazak edebiyatında Mağcan'ın getirdiği yenilik az değildir: Rus sembolizmini Kazakçaya aktardı, şiiri besteye (müziğe) çevirdi, sesten resim oluşturdu, sözcüğe can verdi, yeni ölçüler ortaya koydu. Romantizmi yükseltti ve dili geliştirdi" [5, 428]. Mağcan eserlerinin temel konusu, Kazak halkının milli bağımsızlık yolundaki mücadelesi uğruna yöneliktir. Şair halkının geçmiş günlerinin geri gelmeyeceğini tembihleyerek, geleceğe doğru yolda ilerlememizi ister. Çağının olaylarını şiirlerinde tasvir eder.

Mağcan Cumabayev'in eserlerinde millî bilincin temel unsuru olarak eğitimin önemi anlatılır. Dolayısıyla araştırmamızda Mağcan Cumabayev'in şiirlerinde ele alınan millî şuur duygusu olarak gelecek neslin yetişmesinde eğitimin önemi ve şiirlerinde hangi eğitim unsurlarına yer verdiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

1. PROBLEM DURUMU

Kazak edebiyatının kurucularından olan Mağcan Cumabayev, şiirin olduğu kadar nesir türünün de ustasıydı. Hikâyeleri, denemeleri, makaleleri ve batı dillerinden aktarılmış tercüme eserleriyle berabereğitim sahasını konu alan "Pedagogika" (*Pedagoji*), "Bastauş mektepte ana tili" (*İlk okulda ana dili*), "Bastauş mektepte ana tili okıtu cöni" (*İlk okulda ana*

dili eğitimi), “Sauattı bol” (*Eğitim alın*) kitapları bulunmaktadır. Çalışmamızda Cumabayev'in şiirlerindeki millî bilinçle ilgili unsurlardan söz edilmeden önce eğitim alanında yaptığı çalışmaları tanıtılmıştır.

Cumabayev'in bu çalışmada incelenen şiirleri, “Mağcan Cumabayev Eserleri” adıyla 1989 yılında bastırılan kitabında yer almaktadır. Şairin 1937 yılına kadar yazdığı şiirlerin tamamına yakını bu kitapta toplanır.

Araştırmamızda duyguya dayalı türlerin öğretimi açısından Mağcan Cumabayev'in eserleri değerlendirilmiştir ve Cumabayev'in millî bilinç ve sosyal hayatla ilgili yazılmış şiirleri muhteva bakımından incelenmiştir.

2. YÖNTEM

Şiir incelemesi yapmak için farklı yöntemler ve bu konuyla ilgili farklı görüşler vardır. Genel olarak bunların tamamının temel hedefi eseri tanımlamaktır. Ele aldığımız araştırmanın modeli genel olarak *nitel* (*qualitative*) bir çalışmadır. Araştırma tarama araştırması niteliğinde olup doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Bunun yanı sıra konuyla ilgili şiirler incelenirken varılan neticeler ayrıntılı (tablo şeklinde) gösterilmesi amacıyla *nicel* (*quantitative*) araştırmaya da yer verilmiştir.

Cumabayev'in ölümünden sonra, 1992 yılında Ulıkpan Abildaulı tarafından Arap yazısından Kiril harfine dönüştürülerek hazırlanan “Pedagogika (Pedagoji)” eseri ve 1989 yılında Jazuşı Matbaasında (Almatı/Kazakistan) Kazakça olarak basılan “Mağcan Cumabayev eserleri” kitabındaki eğitimle ilgili görüşleri ve şiirleri *araştırmanın örneklerini* oluşturmuştur. Şiirler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Mağcan Cumabayev'in şiirlerindeki millî bilinç, toplumsal meseleler ve milletin modern hayata uygun olarak gelişmesiyle ilgili ele alınan düşünceler taranarak, doküman inceleme tekniği kullanılarak toplanmıştır.

3. MİLLÎ BİLİNÇ OLARAK EĞİTİMİN ÖNEMİ

XX. yy. başlarında Aleyhan Bökeyhanov'un liderliğindeki Kazak aydınları halkını işgal altından kaldırmanın yolunun sadece eğitimle gerçekleşebildiğini anladılar ve Kazak halkının eğitim derecesini yükseltmek yoluna kendi hayatlarını adadılar. Onların biri kitap yazmakta ise, bir diğeri okul işleri ya da öğretmenler yetiştirmekle meşguldü. Cumabayev'in payına (Ombı Öğretmenler Enstitüsünden mezun olduktan sonra) okul kitabı hazırlayıp öğretmenler kursunu organize etmek düştü. Bunun neticesinde onun geniş bilgi-birikiminden “*Yazılacak Öğretim Malzemeleri ve Okulumuz*”, “*Eğitim alın*”, “*İlkokulda Kazak Dili*

Eğitimi”, “Pedagoji” vb. metodolojik yazıları ile kitapları yayınlandı. Bilhassa onun 1922 yılında basılan “Pedagoji” kitabı dönemi için çok mühim eğitim malzemesi durumundaydı [6, 32]. Cumabayev, 15 bölümden oluşan bu eserinde ilk defa milli pedagojinin psikolojiyle ilişkisini ortaya koyarak eğitimin yöntemlerini, çocuk yetiştirme ve onlarla karşılıklı hareketin yollarını bilimsel açıdan ele aldı. Bunun yanı sıra ilk defa Kazak dilindeki pedagoji dalının bilimsel terimlerini yerleştirdi. Hümanist pedagojinin temelini oluşturdu. Herhangi bir ülkeye imrenmeden Kazak halkının kendine has pedagojisi ve milli okulu olmasını arzulamıştı. Eserinde dil meselesini gündeme çıkararak çocukları dördüncü sınıfa kadar sadece Kazak diliyle eğitmenin doğru olacağını savundu. Milli pedagojiyi dünya pedagojiyle pekiştirerek Kazak pedagojisinin statüsünü gelişmiş ülkelerdeki seviyeye ulaştırmayı amaç edinmişti. Dolayısıyla genç neslin çağına uygun eğitilmesine dair görüşlerini sunmuştu. Okul eğitiminde Kazak halkının milli özelliklerini göz önünde bulundurarak çocuk hayalini geliştirme, düşünmesine etki yaratma ve bilim dünyasının son haberlerini çocuklarla paylaşarak eğitmeyi temel prensiplerden saydı. Hatta çocukların düzgün dinlenmesi ve doğru şekilde yemek yemesine kadar ayrıntılara indi. “Dünyada çocuğa rastgele yemek veren kadın iki tane ise, birisi Kazak kadınıdır” diye keskin tenkitte de bulunmuş. Bununla beraber çocuğu beşiğe kundaklayıp uyuttuğu anda bile pedagojik becerinin olması gerektiğini uyarır. Kitabın “Kundaklama ve Beşik” bölümünde “Kazak kadını çocuğu beşiğe iki yerden sıkı bağlar. Bu çocuk için zararlıdır. Çocuğu uyuturken annesi sinirli halde beşiği rastgele sallar. Dolayısıyla çocuğun kafası döner. Başı dönen çocuk çaresiz uykuya dalar. Burada çocuk uyumuyor. O, bayılmış vaziyettedir” [7, 19-20], der. Cumabayev, çocuğu genç yaştan itibaren sanata yönlendirerek şarkı söyleyip şiir okuma alışkanlığına eğitmenin doğru olduğunu yazar. “Rus öğretmenler ya da onlardan eğitim alan Kazak öğretmenleri Kazak çocuklarının edebiyat ve tarih gibi bilimlerde pek başarılı olmadığını daha çok matematik dersinde başarı gösterdiğini söylemektedirler. Ben bu görüşün hata olduğunu sanıyorum. Zira Kazak çocuğu matematiğe nazaran edebiyat, tarih ve coğrafya gibi beşeri bilimlere daha yatkındır. Kazak çocuğunun yaradılışı bunu ister. Çocuğun atasına benzediği gerçek ise, sihirli bozkırın nesli Kazak çocuğunun hayalperest olması lazımdır. Yani edebiyat ve tarih gibi duyguyu daha çok gerektiren bilimlere yakın olmalı. Rus okullarında eğitim alan Kazak çocukları edebiyat veya tarih gibi bilimleri seçmek için Rus diline iyice hâkim olmadıktan sonra matematiğe yönelmeden başka çaresi

varmı?” [7, 57] diyerek dili öğretirken çok ehemmiyetli davranılması gerektiği üzerinde durur. “Dilsiz millet kaybolur, onun geleceği yoktur” [7, 72] diye Kazak dilinde eğitim vermenin önemli olduğunu bildirir.

Mağcan Cumabayev hayatı boyunca eğitim-öğretim faaliyetleri ile meşgul olmuştur. Hem Kazakistan'ın pek çok bölgesinde öğretmenlik yapmış hem de 1917-1919 yılları arasında Kazakistan'da faaliyet gösteren muhtar Alaş Orda Hükümetinde Maarif Komisyonu üyesi olarak çalışmalar yapmıştır. Şahsiyet-eser ilişkisi bağlamında düşünüldüğünde, elbette onun eğitime verdiği önem şiirlerine de yansımıştır. Mağcan'ın şiirlerindeki Kazak kimliğinde eğitimin önemli bir yeri vardır. Mağcan'ın kurguladığı Kazak kimliğinde okumuş olmak, aydın olmak arzu edilendir ve ancak eğitilmiş Kazak nesilleri Kazakları içinde buldukları kötü durumdan kurtarabilecektir [8, 1669].

4. SOSYAL HAYATIN ŞİİRLERDE YANSIMASI

1924 yılında Kasım ayının sonunda Moskova'daki Doğu Komünistleri Üniversitesinde gerçekleşen Kazak gençlerinin “Hemşehri” topluluğunun toplantısında konuşma yapan Nazir Törekulov'un “Mağcan'ın şiirlerinde Kazak milletinin yaşamına, geleceğine ve siyasetine ters bakış hâkimdir” diye ileri sürdüğü görüşünün de bir anlamı vardı. Bu yıllarda Rusya'daki idari iç çatışma ve devrimden istifade ederek bağımsızlık kazanma arzusundaki Kazak aydınları hayal kırıklığına uğramıştı. Zira 1917–1918 yıllarında Alaş Özerk Devleti kurma çabaları Sovyetler hükümeti tarafından bastırılmıştı [9, 111]. Ekim devrimden fazla bir zaman geçmeden “İhtilali kabul ediyor musun yoksa karşı mısınız?” şeklinde sloganlar söylenip, bu soruya açık bir cevap aranmıştır [10, 454]. Böylece Kazak aydınları arasında iki farklı siyasi görüş ortaya çıkar. Bunlardan birinci grubu Sovyetler hükümetinin tarafını tutan şair ve yazarlar ise, diğer grubu Sovyet dünyasına şüphe ile yaklaşarak Kazak milletinin geleceğine endişeyle göz atan Mağcan Cumabayev, Ahmet Baytursinov, Mircakıp Dulatov vb. edebiyatçılar oluşturuyordu. Genel olarak ele aldığımızda Kazak şiiri, bu yıllarda halkı uyandırmak, eşitliği dile getirmek, eğitim öğretime davet etmek gibi fonksiyonları başarılı şekilde yürütmüştür. Bu dönemde hayatı bir yönüyle ele alma, hayatın görünen yanlarını işleme yaygındı. 1920'li yıllarda Kazakların başından geçen açlık, köylüleri zorla organize etmeye çalışma, halkın başından geçen sürgünler ve ölümler edebi eserlerde konu edilmemiştir. Dönemin getirdiği yenilikleri şiire sokalım diye geleneksel şiirin ahengini bozma denemeleri de düşünüldüğü gibi netice vermemiştir.

Sovyet düşüncesindeki şairlerin eserlerindeki bu eksikliği Mağcan Cumabayev doldurmuştur. Mağcan, yeni edebi anlayışı kabul etmeyip, eserlerini, demokratik edebiyat geleneğiyle sürdürmüştür. Eserleri, asrın başında Kazak halkının sömürgecilğe ve zulme karşı mücadelesinin sesi olmuştur. Halkı karanlıktan kurtarıp okumaya ve öğrenmeye davet etmiştir. İhtilal yıllarında Alaşorda yanlısı şiirler yazmış yeni hayatı tasvip etmemiştir. Yeni düzenin, halkın eski geleneklerini bozduğunu söylemiştir [10, 455]. Mağcan Cumabayev şiirlerinde, Kazak halkının modernleşmesi gerektiği üzerinde durur, Kazak kadınlarının daha iyi hayat şartlarına sahip olmaları gerektiğine dikkat çeker; yine bu şiirlerde tabiat ve aşk konuları ile millî konulara yer verir [8, 1666]. Bütünüyle incelendiğinde Mağcan Cumabayev'in şiirleri konu ve tema bakımından çeşitlilik ve zenginlik göstermektedir. Hayatın hemen hemen her alanına büyük bir ilgi duyan şair, bunları şiirlerine yansıtmakta büyük bir ustalık göstermiş ve yaşadığı dönemi, dilin bütün imkânlarını kullanarak en iyi şekilde anlatmaya çalışmıştır. Mağcan Cumabayev'in çocuk eğitimiyle ilgili şiirlerine ele alınan sosyal konular açısından bakıldığında, incelenen şiirlerde özellikle lirik şiir türüne yer verildiği görülür. Lirik şiirlerden başka epik, didaktik ve pastoral şiir türlerine de yer verilmiştir; ancak bunlar lirik şiirlere göre sayıca çok azdır. İnceleme konusu olan 192 şiirinden 20'i doğrudan doğruya eğitim konulu duyguları bahsine aitken, bazı şiirlerinde de dolaylı olarak sosyal hayatla ilgili temayı işlemiştir. Ölümünden sonra 1989 yılında M. Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü tarafından hazırlanan *Mağcan Cumabayev Eserleri* kitabındaki “Jatır” (s. 15), “Läzzät qayda” (s. 20), “Cazğı tañ” (s. 21), “Altın Hâkim Abayğa” (s. 22), “Sorlı Qazaq” (s. 22), “Öner-bilim qaytse tabılar” (s. 23), “Balalıq şaq” (s. 27), “Qazaqım” (s. 28), “Qarağım” (s. 32), “Küz” (s. 33), “Osı küngi küy” (s. 34), “Men sorlı” (s. 35), “Ayda atındı Sarsembay” (s. 71), “Töbet” (s. 90), “Cay anşeyin oyun ğoy” (s. 162), “Üidin eri” (s. 182), “Qonır jır” (s. 182), “Oqudağı karıdas” (s. 199), “Ata bata” (s. 201), Sıldırmaq (s. 203) adlı şiirlerinde halkı eğitim, öğrenime ve sanata davet etmiştir. Yazıldığı yıllarda dilden dile dolaşan, hatta birçoğu bestelenen bu şiirler, onun şairlik kudretini ve lirik dünyasının zenginliğini aksettirmektedir. İncelenen şiirlerde öğrencilere sevgi, özlem, saygı, kaygı, üzüntü, mutluluk gibi duygular; vatanseverlik, millet sevgisi, hoşgörü, alçakgönüllülük, doğa sevgisi, birlik ve beraberlik, çalışkan olma, güzel sanatların önemi, bilimin önemi gibi değerler kazandırılmak, aktarılmak istenmiştir. Ülkesiyle ilgili toplumsal meselelere değinmiştir.

Y. Zhiyenbayev. Mağcan Cumabayev'in Şiirlerinde Millî Bilinç Meselesi

1920'li yıllarda Kazak şiiri, halkı uyandırma, eşitlik ilkelerini dile getirme, insanları eğitim ve öğretime çağırma gibi misyonları başarıyla yerine getirir. Ancak yeni yönetim yanlısı olan ve bu dönemi tek yanlı olarak ele alan, hayatın yalnız görünen yönünü işleyen bazı şair ve yazarların tutumları edebiyatı renk ve çeşitlilikten uzaklaştırmıştır. İşte Mağcan, Kazak edebiyatını bu eksiklikten kurtarmaya çalışır. Mağcan'ın şiirleri hesaba katılmadan 1920'li yıllar Kazak edebiyatının genel görünümünü ortaya koymak olanaksızdır. O, Kazak halkının zulme, sömürüye karşı verdiği uğraşın şairidir. Yeni düzene, yeni hayata karşı çıkmış, Alaşorda¹ yanlısı şiirleriyle o dönemde öne çıkmıştır [11, 211]. Bunun yanı sıra eserlerinde, kendisinin ve toplumun maruz kaldığı sıkıntıları, kendine mahsus üslûbuyla terennüm eder.

“*Qaraqım (Yavrum)*” şiirinde çocuklara şöyle seslenir,

<i>Qaraqım oqu oqi, bosqa cürme! Oyınğa, qur qalarsıñ, köñil bölme. Oqımay oyın quğan balalarğa Colama, şaqırsa da qasına erme! (Cumabayev, 1989, 32)</i>	<i>Yavrum eğitim al, boşuna gezme! Oyuna fazla zaman ayırma, boş kalırsın. Eğitim almadan oyuna düşkün çocuklara Yaklaşma, çağırsa bile yanına gitme!</i>
---	---

Mağcan'ın eserlerinin temel konusu, Kazak halkının milli bağımsızlık yolundaki mücadelesi uğruna yöneliktir. Şair halkının geçmiş günlerinin geri gelmeyeceğini tembihleyerek, geleceğe doğru yolda ilerlememizi ister. Çağının olaylarını şiirlerinde tasvir eder. “*Qazaqım (Kazak'ım)*” şiirinde anlattığı gibi, eğitime yönelmeyi tavsiye eder.

<i>Kel, qazaq, qoldağıdan qur qalmayık, Otrayıq ciulp, oñdalayıq. Mıñ cılğı ötken qumay ata zañdı, Önerden keş qalmayık, oylanayık. (Cumabayev, 1989, 28)</i>	<i>Gel, Kazak, elimizdekine sahip çikalım, Oturalım birleşip, iyileşelim. Bin senelik geçen ana yasaya bağlanmadan, Sanattan geç kalmayalım, düşünelim.</i>
---	---

Bu şiirler, Mağcan'ın tam bir sosyal şair olduğunu ispatlamaktadır. Cumabayev, kendi halkını gelişmiş ülkelerle kıyaslar. Gençlerin derhal eğitim

¹Alaşorda: 1920'li yıllarda kurulan bağımsızlık yanlısı bir parti adı.

olarak bilinçlenmesini, çevrede olan geçen değişimleri önemseyerek, kültür bakımından diğer ülkelerle eşit seviyeye ulaşılmasını ister.

Şair, Kazakları tembellikleri yüzünden ve modern çağın gerektirdiği şekilde yaşamak yerine, daha çok geleneksel tarzda yaşadıkları için hoş görmez. Ancak kendisi de Kazaklar arasından çıktığı için her şeye rağmen kendi milletini sever. “Süyemin” (*Seviyorum*) adlı şiirde bunu dile getirir [3, 183-185].

Cumabayev, “*Caralı can* (Yaralı kişi)”, “*Sır alaşına* (Seyhun halkına)”, “*Edildin sağasında* (İdil’in akıntısı)” başlıklı şiirlerinde toplumun sosyal durumundaki aksaklıklara değinir. Halkın çekmekte olduğu acılarına merhem bulamayan şair kendisinin aciz haline üzülenek, “*Batır Bayan* (Kahraman Bayan)” manzumesinin giriş bölümünde çaresizliğini şöyle yansıtır:

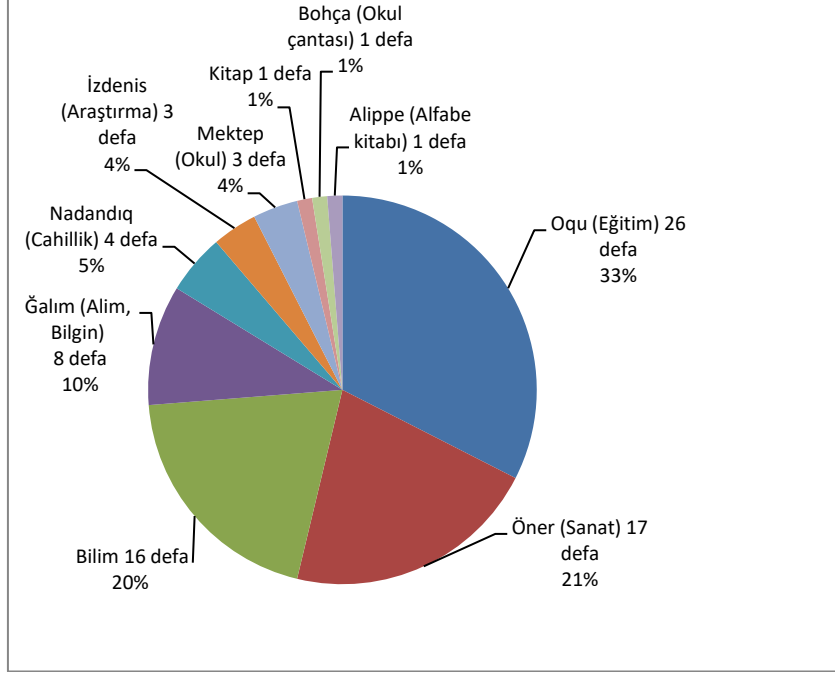
Cüreğim, men zarlımın caralığa, Sum ömir abaqtı goi sanalığa, Qızıl til, qolım emes kisendeuli, Sondıqtan canım küyip canamın da[5, 232].	Yüreğim, ben kederliyim yaralıya, Fani dünya kafesmiş bilinçliye, Kırmızı dil, elim değil kelepçeli, Dolayısıyla canım kavrulmakta.
--	---

Şair böyle çaresiz haldeyken bile gelecekte halkın bağımsızlığa kavuşacağından umudunu kesmez. Kendi çağdaşları yapamazsa da gelecek neslin bağımsızlık bayrağını kaldıracağına inanır. Cumabayev’in “*Men castarga senemin* (*Ben gençlere inanırım*)” şiiri bu görüşümüzün ispatıdır. “*Tilegim* (Dileğim)” şiirinde estetik eserlerinin halkın uyanmasına etkide bulunacağını anlatır.

Calın bolsın manayım, Küyeyin azap şegeyin. Cırımnen canım cubatam, Cırımnen curtımdı oyatam, Nesine cas tögeyin?! [5, 70]	Ateş olsun etrafım, Yanayım çile çekeyim. Şiirle canımı teselli edeyim, Şiirle halkımı uyandırayım. Neden yaş dökeyim?!
--	---

Mağcan Cumabayev, bu 10 eğitim unsuruna 20 şiirinde toplam 80 kez yer vermiştir. İncelenen şiirlerde geçen eğitim unsurları ve kaç şiirde geçti aşığdaki tabloda gösterildi.

Tablo 1. Mağcan Cumabayev'in şiirlerindeki eğitimle ilgili unsurların metinde kullanılış sayısı

Ele aldığımız şiirlerin kompozisyonu kendine has bir bütünlüğü ve parçalanmaz olaylar örgüsünü arz etmektedir. Şiirleri kolay okunur ve dikkat çekicidir. Cumabayev, şiirdeki ustalığını, hem de estetik zevkini ortaya çıkarabilen ve şiirlerinde realizm, romantizm, sembolizmi iç içe kullanan bir şairdir. Bunu sağlayan da, olayların özel yapı şeması ve kelime kullanma üslubudur. Mağcan Cumabayev kelime, cümle ve mısra da yeni duyuş ve heyecana paralel olarak yenilikler yapmıştır. Sade bir dil ve samimî hislerle klasik ve halk şiir geleneğinde eserler vermenin yanı sıra, yeni şekil denemeleri mahiyetinde şiirler de yazmıştır. Cumabayev, klasik şiir dilindeki imaj ve mazmunları ortadan kaldırmak düşüncesini taşımaz. Bilâkis şair, geçmişle olan münasebetin yeniden kurulacağını düşünerek klasik dönemin eserlerindeki hususları hem klasik şiirin, hem de halk dilinin renkleriyle yeniden resmetmiştir. Her bir sözünden ince, en güzel yönlerinden yararlanma gayretinde olan Mağcan Cumabayev, hayatın bütün

karişikliklarına, cemiyetteki dalgalanmalara, fırtınalara, külfet ve zorluklara kendine mahsus bir tepki gösterir.

Sabit Muhanov, kendisinin 15 Mayıs 1931 yılında tamamladığı “XX. yüzyıl Kazak Edebiyatı” kitabında “*Mağcan’a kadar yaşayan Kazak şairleri çoğunlukla doğu ülkeleri (Arap, Pars) şiirlerinin etkisi altında kalmıştı. Mağcan, Rus okulunda eğitim alıp, çoğunlukla Avrupa, onun içinde bilhassa Rus edebiyatını tez öğrenmişti. Abay, Kazak edebiyatına Avrupa edebi türlerini yarı tanıttıysa, Mağcan tam tanıttı. Kazak öğrencileri Avrupa edebiyatı türleriyle Mağcan aracılığıyla tanışmıştı*” diye yazmış [12, 388]. Mağcan Cumabayev’in şiirlerinde kullanılan dilin genel olarak açık, sade ve anlaşılır olduğu görülmüştür. Öğrencilerde şiir dilinin farklılığını ayırt etmelerine yardımcı olacak ve onlara söz sanatlarının anlatıma olan etkisini fark etmelerini sağlayacak benzetme, kişileştirme, konuşurma, abartma gibi söz sanatlarından yararlanılmıştır. Devrik cümlelere ve mecazlı söyleyişe de şiirlerde yer verilmiştir. Gerek eğitim gerekse sosyal konulu şiirlerde öğrencilere öğretilmek istenen söz sanatları ortaktır ve etkinliklerle de aynı sanatların öğretimi desteklenmiştir.

Şiirlerinde redif hakkında herhangi bir görüşüne rastlamadığımız Cumabayev, kafiye konusundaki görüşlerini ise bir şiirinde dile getirmiştir. Şiir yazmanın sanıldığı kadar kolay olmadığını, kafiye ve rediflerin ustalık istediğini, bunu, başaramayanların, şairliği bırakarak çobanlık yapmalarının gereği üzerinde durmuştur. Eğer ben de güzel şiir yazmakta zorlanırsam aynı yolu izlemem gerekir demekten çekinmemiştir [11, 205]. Cumabayev, uyak, redif ve aliterasyonları çok kullanarak şiirlerinde ahenk sağlamıştır. Şiirleri hem anlam, hem de ahenk bakımından başarılıdır. Edebiyatın duygular üzerinde etkisi büyüktür. Özellikle de duygulara yoğun olarak yer veren şiirler çocuk eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Çocuğa güzellik duygusu, doğayı, arkadaşlarını sevmeye, görgü kuralları, ait olduğu toplumun kültürel değerleri, vatan sevgisi, milli, ahlaki değerler gibi pek çok olumlu duygu şiirler aracılığıyla kazandırabilir. Şiir çocukların hem duygularına hem düşüncelerine hitap eder. Çalışmamızda ele aldığımız Cumabayev’in eğitimle ilgili şiirleri, çocuklar üzerinde düşüncelerini aydınlatma, hayal güçlerini geliştirme, yaşantılarıyla ilgili yeni boyutlar kazandırma gibi etkileri vardır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sovyet döneminde okutulması yasaklanmasına rağmen 1989’da Edebiyat ders kitaplarında yer verilen Mağcan Cumabayev’in şiirlerinden gerek dil becerisinin gelişiminde, gerek duyguların öğretiminde, gerekse

Y. Zhiyenbayev. Mağcan Cumabayev'in Şiirlerinde Millî Bilinç Meselesi

değer aktarımında yararlanılabilir. Öğrenciler birçok duyguyu şiirlerde bulabilir, kendileri yaşamasalar dahi şiirler vasıtasıyla o duyguları anlayabilirler. Şiirlerde söz sanatlarına, çağrışımlara yer verilir ve sözcüklere farklı farklı anlamlar yüklenir. Bu, çocukların hayal gücünü geliştirir, olaylara farklı açılardan bakabilmelerini sağlar. Bu yönüyle onların düşünce gelişiminde etkilidir. Şiirlerde ölçü, uyak ve redif gibi ahenk unsurlarından yararlanılması çocukların şiire olan ilgisini artırır, onlarda şiir okuma ve ezberleme isteği uyandırır. Sade, açık, anlaşılır, ana dilin güzelliklerini yansıtan şiirler hem çocukların dilsel gelişimine hem de onlarda dil bilinci oluşmasına katkı sağlar. Bu nedenlerle çocukları küçük yaşlardan itibaren ana dilinin güzelliğini, inceliğini taşıyan şiirlerle karşılaştırmak gerekir. Bu bilgilerin ışığında önerilerimizi aşağıdaki şekilde sunuyoruz:

- Mağcan Cumabayev'in ilköğretim ve orta öğretim okullarının yanı sıra yüksek öğretim merkezlerinde düzenlenen tören ve anma günlerinde kullanılabilen millî kimliği yansıtan çok sayıda şiiri vardır. Derin tarihe sahip millî birliği arttırılması amacıyla söz konusu bu şiirlerin Türk lehçelerine aktarılması lazımdır.

- Mağcan Cumabayev'in bilgi verici şiirlerinin ilköğretim ve orta öğretim dersleriyle birlikte üniversitelerde de öğretim aracı olarak kullanılması derslerin işlenişinde öğretmenlere kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca dersin işlenişinde şiirlerden yararlanma, öğrencilerin derse ve konuya ilgisini artırabilir. Bu da işlenen konuların öğrenilmesinde kalıcılığa olumlu yönde etki edebilir.

- Mağcan Cumabayev'in bilgi verici şiirlerinden bazıları başta Kazakistan ve Türkiye dâhil olmak üzere Türk kökenli ülkelerin eğitim merkezlerinde kullanılan dil ve edebiyatla ilgili ders kitaplarında kullanılabilir. Bununla birlikte Sovyet döneminde okutulması yasaklanan Kazak edebiyatının diğer temsilcilerinin de eğitime yönelik şiirleri ders kitaplarında kullanılmalıdır. Böylece hem Sovyet dönemi gerçeklerinin, hem de XX. yüzyıl Kazak edebiyatı şiirlerinin öğrenciler tarafından tanınması sağlanabilir.

KAYNAK

1. Nazarbayev, Nursultan (2017). *Geleceğe Doğru Yol Manevi Yenilenme, Kazakistan'ın Milli Kodu*, Egemen Kazakistan Gazetesi S.70 (29051). Astana.
2. Sidekli, Sabri, *Yangın, Selami ve Gökbulut*, Yasin (2007). 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Şiirle Öğretim Yöntemine Örnek Bir Uygulama. VI. Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (27-29 Nisan 2007), Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eskişehir.

3. Tamir, Ferhat (1998). «*Kazak Türkleri Edebiyatı*», Türk Dünyası El Kitabı Dördüncü Cilt (Türkiye Dışı Türk Edebiyatları), Ankara: TKAE Yay.
4. Kaharmanulı, Ğadılşa (1993). *Mağcan poeziyası caylı*, Culdız Curnalı, №6, Almatı.
5. Cumabayev, Mağcan (1989). *Şığarmaları*, Almatı: Jazuşı baspası.
6. Senkibayev, S.T. (2007). *Mağcan Cumabayev pen Seyten Aultbekobın Bala tarbiyesidegi talimdik ilimderinin ündestiği*, Materials of International science-practical conference, devoted the 100-th birth of Seiten Sautbekov “Seyten ‘s readings”, Kazakhstan, Akmola region, Kokshetau city 18-20May 2007 year, page 384.
7. Cumabayev, Mağcan (1992). *Pedagogika*, Almatı: Rauan Yayınları
8. Kınacı, Cemile (2011). *Kazak Şairi Mağcan Cumabayoğlu'nun Şiirlerinde “Kendi” ve “Öteki” İmajı*, Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer 2011, p.1663-1678 TURKEY.
9. Kanarbayeva, Bakıtjamal (1998), *Jırımen jurtın oyatkan*, Almatı: Ana tili baspası.
10. Koç, Kenan; İsina, Almagül; Korğanbekov, Bolat (2007), *Kazak Edebiyatı-2*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.
11. Rayman, Hayrettin (2011). *Mağcan Cumabayev'in Şiir Dünyası*, Türk Dünyası Araştırmaları, 195. sayı, Aralık.
12. Jurtbay, Tursın (2011). *Uranım – Alaş!-2*, Almatı: El-şejiire baspası.
13. Zhiyenbayev, Yerlan (2016). *Kazak şairi Mağcan Cumabayev'in şiirlerinde yapı ve tema*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.